

Poročila in ocene

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Razstava *Matura kot čarobna palica : 30 let ponovne uvedbe mature v Sloveniji*

Počastitev jubileja s potujočo razstavo Slovenskega šolskega muzeja

V samostojni Sloveniji je v šolskem letu 1994/1995 prva generacija maturantk in maturantov opravljala znova uvedeno in centralno vodeno maturo, potem ko je bila matura (oz. zaključni izpit) sredi 80. let prejšnjega stoletja, v obdobju t. i. usmerjenega izobraževanja, ukinjena. Znova uvedena matura je postala centralno voden projekt s pomembno novostjo: zunanjim ali eksternim preverjanjem znanja, zato sprva poimenovana tudi »eksterna matura«. V pripravo mature so bili vključene različne strokovne službe, leta 1993 je bil ustanovljen Državni izpitni center oz. sprva imenovan Republiški izpitni center, zato ostaja njegova prepoznavna kratica – RIC.

V letu 2025 je ob 30. obletnici ponovne uvedbe in začetka centralno vodene mature v Sloveniji Državni izpitni center načrtoval vrsto dogodkov, katerih častni pokrovitelj je bilo Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. Že od prve pobude za obhajanje jubileja je bilo predvideno, da bo s pripravo potujoče razstave sodeloval tudi Slovenski šolski muzej. Uspešno sodelovanje med Državnim izpitnim centrom in Slovenskim šolskim muzejem je potekalo že ob analizi 10. obletnice ponovne uvedbe mature leta 2005, ko je bila v Slovenskem šolskem muzeju odprta vsebinsko razgibana in takrat inovativno postavljena razstava *Matura X let* z raznovrstnim spremljevalnim programom, z izdajo obrazstavne zloženke in bogatim zbornikom *Matura X let*. Zbornik je izšel kot posebna tematska številka Šolske kronike, vseboval je 34 raznovrstnih člankov in prispevkov od nagovora takratnega ministra za šolstvo do dragocenih zapisov snovalcev prenovljene mature, analize predsednikov maturitetnih komisij za desetletno obdobja mature, zgodovinskih pogledov na razvoj mature, na šege in navade ob maturi in pričevalnih spominskih zapisov.¹ Zgodovinskemu razvoju mature, ki ima na naših tleh sicer že 175-letno tradicijo, je Slovenski šolski muzej pred tem že leta 1998

¹ Več: Marjetka Balkovec Debevec, *Matura X let : razstava [ob deseti obletnici splošne mature v Sloveniji, 1994/95–2004/05]*, zgibanka, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2005; *Matura X let : ob deseti obletnici splošne mature 1994/95–2004/05: zbornik ob razstavi*, *Šolska kronika* 14, št. 2 (ur. Marjetka Balkovec Debevec), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2005.

namenil odmevno razstavo in zbornik *Od mature do mature*.² Avtorica tega razstavnega projekta je bila kustosinja Mateja Ribarič, razstavnega projekta v letu 2005 Marjetka Balkovec Debevec, skupaj pa sta avtorici razstavnega projekta *Matura kot čarobna palica* v letu 2025.

Zgodovinski okvir mature na Slovenskem

Matura se je na slovenska tla razširila sredi 19. stoletja iz srednjeevropskega prostora, ko je postala del gimnazijskega sistema. Povezana je z razvojem gimnazij in hkrati s prehodom na univerzitetni študij ter izhaja iz šolske reforme leta 1849, ki je v takratni Avstriji med drugim uvedla maturitetni izpit kot končni gimnazijski izpit. Prva generacija maturantov se je z zrelostnim preizkusom soočila leta 1850. Že od začetka je imela matura dvojno vlogo: potrjevala je znanje dijakov ter odpirala vrata na univerzitetni študij. Matura je v naslednjem stoletju doživljala vedno nove spremembe, a se je ohranjala do leta 1960. Nadomestil jo je zaključni izpit, ki pa je ostajal bolj formalni izraz zakonodaje, saj so »maturantke in maturanti« še naprej uporabljali izraz matura, prav tako so se iz generacije v generacijo vrstili maturantski plesi, maturantski izleti, maturantske šege in navade. Prelom je predstavljala uvedba usmerjenega izobraževanja v začetku 80. let prejšnjega stoletja, ko je bila matura odstranjena iz šol. Leta 1985 je šolanje zaključila prva generacija *usmerjencev* brez mature ali zaključnega izpita. Vendar so se že v istem obdobju zaradi ugotovitev o pomanjkljivostih tega šolskega sistema začele pojavljati ideje o ponovni uvedbi mature. Nastanek samostojne države Slovenije in ponovna uvedba mature v srednjem šolstvu se prepletata in časovno ujemata. Prizadevanja za novo maturo bi lahko uvrstili med dejavnike na poti do državne osamosvojitve. Leta 1989 je bila sprejeta odločitev o ponovni vpeljavi mature v slovensko srednje šolstvo, leta 1991 so začeli uvajati zaključne izpite v usmerjeno izobraževanje. Do uveljavitve centralno vodene mature v Sloveniji so se potem zvrstile še številne strokovne razprave in obsežne priprave. Na tradiciji nekdanje mature in s primerjavo izkušenj iz tujine je bila v letu 1994 izpeljana poskusna matura, leta 1995 pa prva matura z zunanjim preverjanjem znanja. Uvedena je bila kot razvojni projekt, ki naj se prilagaja in dograjuje skladno z novimi potrebami.³

2 Več: *Od mature do mature: zgodovinski razvoj mature na Slovenskem 1849\50–1994\95*, razstavnega kataloga (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1998.

3 Več: Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, *Matura kot čarobna palica: 30 let ponovne uvedbe mature v Sloveniji*, publikacija muzeja (zloženska/plakat), št. 174, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2025; Mateja Ribarič, Marjetka Balkovec Debevec, članek v tej številki ŠK, str. 247–267.

Slovesni dogodki in odprtje razstave *Matura kot čarobna palica : 30 let ponovne uvedbe mature v Sloveniji*

Slovesni dan praznovanja 30-letnega jubileja ob ponovni uvedbi in začetku centralno vodene mature v Republiki Sloveniji je bil 15. april 2025, ki se je začel z dopoldanskim strokovnim posvetom na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani (SAZU). Popoldanska slovesnost je potekala v Kongresnem centru Brdo pri Kranju, pričela se je s svečanim odprtjem razstave Slovenskega šolskega muzeja z naslovom *Matura kot čarobna palica : 30 let ponovne uvedbe mature v Sloveniji*, nadaljevala pa s slavnostno prireditvijo, kjer sta zbrane nagovorila direktor Državnega izpitnega Centra dr. Darko Zupanc in minister za vzgojo in izobraževanje dr. Vinko Logaj ter slavnostna govornica, predsednica Republike Slovenije dr. Nataša Pirc Musar. Slovesnost se je nadaljevala z izborom glasbenih in dramskih točk v režiji Tomaža Letnarja.⁴ Program prireditev na Brdu je potekal v soorganizaciji Državnega izpitnega centra, Ministrstva za vzgojo in izobraževanje in Slovenskega šolskega muzeja.

Razstava *Matura kot čarobna palica*

Odprtje razstave *Matura kot čarobna palica* v Kongresnem centru Brdo sta ob številnih navzočih s pozdravnima nagovoroma pričela mag. Stane Okoliš, direktor Slovenskega šolskega muzeja, in dr. Darko Zupanc, direktor Državnega izpitnega centra. Razstavo sta predstavili avtorici, kustosinji Slovenskega šolskega muzeja Mateja Ribarič in mag. Marjetka Balkovec Debevec. Program je povezovala Andreja Cigale, sodelavka službe za odnose z javnostjo v Slovenskem šolskem muzeju, kulturni program je obogatil nastop violončelista Gabrijela Rakarja, maturanta Konservatorija za glasbo in balet Ljubljana.⁵

Naslov razstave *Matura kot čarobna palica* združuje tri pomene: matura kot zrelostna preizkušnja, ki je na slovenska tla prvič stopila pred 175 leti. Palica kot simbol avtoritarnosti šolstva preteklosti in čarobnost kot občutek osupljive lepote, skrivnostnosti in novega začetka. Uspešno opravljena matura je za dijaka kot čarobna palica, ki odpira vrata v svet novih priložnosti in brezmejnih poti. Poigravanje s tem naslovom pa izhaja tudi iz ene od vodilnih misli snovalcev nove mature iz leta 1989, ki pravi, da matura ni čarobna palica za reševanje vseh šolskih težav, lahko pa nekoliko pripomore k izboljšanju šolstva.

4 Več o slovesnostih na spletni strani Državnega izpitnega centra: Trideseta obletnica uvedbe mature v samostojni državi. Državni izpitni center, 15. 4. 2025: <https://www.ric.si/splosna-matura/splosne-informacije/> in <https://www.ric.si/poklicna-matura/splosne-informacije/>.

5 Programski list 30 let mature: Odprtje razstave in slavnostna prireditev. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, Državni izpitni center, Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje RS [2025].

Simbolno 30 vsebinskih sklopov

Razstava v tridesetih simbolno ločenih vsebinskih sklopih prikazuje ključne razvojne mejnike mature v Sloveniji. Vsako od tridesetih izbranih razstavnih vsebin uvede zanimiva misel ali vabljivo vprašanje z namenom, da obiskovalca še dodatno pritegne k podrobnejšemu spoznavanju predstavljene teme in hkrati k spodbujanju samostojnih razmislekov. Razstavna vsebina odpira razmislek o maturi kot zrelostni preizkušnji, dodaja vzporednice s širšim družbenim dogajanjem in prikaže razvojne stopnje pri slovenski nacionalni emancipaciji. Vsebinski izvor razstave predstavlja 175 let mature na naših tleh, sega v leto 1850, ko so prvi gimnazijski maturanti opravili zrelostno skušnjo, kaže razvoj do ukinitve mature v obdobju usmerjenega izobraževanja sredi 80. let 20. stoletja in izriše lok do samostojne Slovenije, ko je bila leta 1995 sodobna matura znova uvedena. Posebej sta predstavljena tudi uvedba poklicne mature in njen razvoj od leta 2002 naprej. Predstavljena je vpetost mature v vsakokratni vzgojno-izobraževalni sistem, dotakne se posebnih razmer ob epidemiji covida-19 ter predstavi novosti tako splošne kot poklicne mature v novi dobi digitalizacije in tehnološkega napredka. Razstavna vsebina se širi na različne plasti dojemanja mature, dodana sta statistični prikaz podatkov in pregledna kronologija od leta 1850 naprej, strne se pa s pogledom v prihodnost.

Pri pripravi razstavnih vsebin sta avtorici razstave iz Slovenskega šolskega muzeja sodelovali s sodelavci muzeja ter s sodelavci Državnega izpitnega centra, posebej s Polono Papler in Marijo Prelovšek. Na Državnem izpitnem centru so se predstavniki Slovenskega šolskega muzeja udeleževali tudi sestankov delovne skupine organizacijskega odbora za pripravo dogodkov ob 30-letnici mature. Na sestankih so predstavljali idejne koncepte in načrte za pripravo razstave in se dogovarjali za pridobivanje fotografskega in drugega gradiva za potrebe razstave. Avtorici razstave sta v sodelovanju s sodelavko Ksenijo Guzej pridobivali tudi drugo gradivo, predvsem fotografsko gradivo iz fototeke Muzeja za novejšo in sodobno zgodovino Slovenije, iz fotodokumentacije Dela ter arhivsko avdiovizualno gradivo iz TV-arhiva RTV Slovenija. Razstavna vsebina je dostopna tudi na družbenih omrežjih in na spletni strani muzeja, vsebino sta pripravili avtorici razstave v sodelovanju z Andrejo Cigale.⁶

Prostorska zasnova, oblikovanje potujoče razstave in digitalne vsebine

Razstava poleg z vsebino nagovarja tudi s svojo atraktivno prostorsko zasnovo in oblikovno podobo. Ker gre za potujočo razstavo, ki je v prvi vrsti namenjena gostovanju po srednjih šolah, je temu prilagojen način postavitve. Njen namen je,

⁶ Vsebina razstave *Matura kot čarobna palica* na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja: <https://solskimuzej.si/matura-kot-carobna-palica/>

Razstava Matura kot čarobna palica, ob slovesnem praznovanju 30-letnice ponovne uvedbe mature v Sloveniji (Brdo pri Kranju, 15. 4. 2025, foto STA).

da na igriv in zanimiv način osnovno vsebino predstavi obiskovalcem. Po zamisli arhitektov je zasnovana kot simbolično potovanje – iz neznanja v razumevanje, iz tradicije v prihodnost. Kot bi odgrnili gledališko zaveso ali odprli knjigo, obiskovalec s svojo gesto začne proces raziskovanja. Skelet razstave sestavljajo lahke, vendar trdne aluminijaste klopi, ki nosijo zaveso iz potiskane svetleče se tkanine. Trdne in hkrati lahke aluminijeve klopi omogočajo različno prostorsko postavitve – od zgoščene linije ob zidovih šol do odprtih koticov, kjer dijaki posedajo in razmišljajo. Iz njih rastejo nosilne konstrukcije, ki nosijo vsebinske panoje oz. zaveso iz potiskane tkanine. Vsaka od simbolno tridesetih zaves prinaša vsebino, a njen pomen razkrije šele obiskovalec, ki odgrne zaveso. Zavesa kot simbol: pregrada in hkrati povabilo. Reflektivne površine zaves so kot sam proces učenja, ki ni nikoli popolnoma gladek. Razstava je začasna, je trenutek, ki mine, spomin nanjo pa ostaja. Izvirno arhitekturno zasnovo si je zamislila ekipa arhitektov Svet vmes; Jure Hrovat, Ana Kreč in Julia Koželj.

Tudi oblikovna podoba razstave je razgibana in domišljena. Podpis razstave temelji na ozki, krepki linearni tipografiji, ki izraža odločnost, preciznost in akademsko avtoriteto. Logotip simbolizira premagovanje ovir na poti in poglobljanje znanja. Krog kot simbol popolnosti označuje sklenjen učni cikel in desetletja mature. V znaku predstavljena zaporedna rast treh krogov – treh desetletij, poudarja širjenje znanja in napredek maturitetnega sistema, niz treh krogov pa kot pike na koncu besedila nakazuje nadaljevanje poti po maturi.

Logotip razstave matura (Irena Gubanc, hrani SŠM).

Na razstavnih panojih je ob povednih izbranih fotografijah besedilo vsebine predstavljeno tako, da spominja na šolske zapiske ali izpiske – s poudarjenim izborom pomembnih pojmov. Grafična oprema razstave je delo ilustratorke in oblikovalke Irene Gubanc.⁷

Razstavne vsebine se skladno s sodobnimi možnostmi in z željo, da bi pritegnili mlade obiskovalce, iz same razstave širijo v spletni svet, kjer se prek QR kode odpre možnost ogleda zanimivih vsebin arhivskih videoposnetkov. Teh tematskih sklopov, ki so dostopni na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja, je kar enajst. V povezavi s kratko predstavljenim posnetkom in razstavnimi vsebinami tematika razstave zaživi z živo podobo in dogajanjem ob maturi v zadnjem tridesetletnem obdobju.⁸

Ob razstavi je izšla zanimiva zloženka, ki s svojo obliko posnema razstavno postavitev, na eni strani vsebinsko zajema povzetke vsebine, na drugi strani pa je oblikovana kot plakat, ki je lahko namenjen tudi širšemu promoviranju razstave.⁹ V pripravi je razstavni katalog z zgodovinskim prikazom razvoja mature in njeni umeščenosti v šolski sistem.

Razstava potuje

Razstava *Matura kot čarobna palica* je bila zasnovana kot potujoča razstava, da se z njeno vsebino spoznajo predvsem dijaki gimnazij in različnih srednjih šol, prav tako pa naj bi nagovorila širšo javnost ter med obiskovalci vzbudila tudi spomine na maturo.

7 Opise oblikovne podobe in prostorske zasnove razstave sta pripravila Irena Gubanc in Jure Hrovat, hrani SŠM.

8 Dostop do arhivskih videoposnetkov: <https://solskimuzej.si/matura-kot-carobna-palica/> Večina posnetkov je arhivsko in dokumentarno gradivo RTV Slovenija.

9 Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, *Matura kot čarobna palica : 30 let ponovne uvedbe mature v Sloveniji, zloženka/plakat*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2005. Zloženka razstave je dostopna tudi na spletni strani SŠM: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindm-kaj/https://solskimuzej.si/wp-content/uploads/2025/04/SSM-Matura_zlozenka_S.pdf

Z zanimanjem ob ogledu razstave (Brdo pri Kranju, 15. 4. 2025, foto STA).

Arhitekturno oblikovanje zato omogoča prilagodljivo postavitve potujoče razstave v različnih izobraževalnih in drugih razstavnih prostorih. Razstava je modularno zasnovana, kar olajša prenos in postavitve na različnih lokacijah po Sloveniji. Sprva je nov, inovativen način tiska na svetleče razstavne površine prinesel nekaj težav, ki so bile v nadaljevanju odpravljene.

Prvo gostovanje razstave je bilo na Gimnaziji Kranj (6. 5.–16. 5. 2025), nato so sledila gostovanja na gimnazijah v Škofji Loki (16. 5.–23. 5.) in Novi Gorici (2.–20. 6.). Na Gimnaziji Kranj in Škofja Loka je bila razstava v vhodni avli, kjer so si jo poleg učencev in učiteljev lahko ogledali tudi drugi obiskovalci, v Škofji Loki tudi dijaki Šolskega centra Škofja Loka. Na gimnaziji Nova Gorica je bila razstava postavljena v galerijskem prostoru poleg gledališke dvorane. V Slovenskem šolskem muzeju je bila razstava postavljena v sklopu programa poletne muzejske noči (21. 6.) v atriju uršulinskega samostana. Prijetni ambient atrija z rahlim vetrom, ki je razgibano vplival na razstavne zavese, je dodal razstavi zanimiv, svojstven učinek. Gostovanje po šolah se je nadaljevalo po poletnih počitnicah, na Gimnaziji Celje – Center (22. 9.–3. 10.), Gimnaziji Slovenj Gradec (3. 10.–17. 10.), Gimnaziji Brežice (17. 10.–24. 10.) in Zavodu sv. Stanislava Ljubljana, Šentvid (24. 10.–28. 11. 2025). Promocijo in koordinacijo gostovanj razstave ureja Andreja Cigale v sodelovanju z vodjo projekta *Matura kot čarobna palica* Marjetko Balkovec Debevec. Za prevoz, montažo, demontažo razstave in dokumentarno fotografiranje, hkrati

pa tudi za podajanje osnovnih informacij o razstavi z možnostjo dodatnega pedagoškega programa skrbita kustosa Slovenskega šolskega muzeja Matic Intihar in Gregor Gartner.

Med dijaki in profesorji je razstava doživela večinoma lep odziv. V knjigi vtisov je bilo zaslediti pohvalne zapise o vsebini in postavitvi razstave, med njimi je naslednji: »Izredno nam je bila vseč postavitev in ta ideja se nam zdi zelo inovativna. Zavesa si predstavljamo kot vstop v novo življenje po opravljeni maturi.«¹⁰ Tovrstne povratne informacije dajejo potrditev, da je iskanje zanimivih razstavnih prikazov tako v vsebinskem kot prostorsko-oblikovnem smislu pravilna muzeološka pot pri vključevanju srednješolskih in drugih generacij v muzejske programe.

Za sklep – o moči mature

Matura na naših tleh je že 175 let most med bogato dediščino izobraževanja, spremembami in zahtevami prihodnosti. Ponovna uvedba mature pred tremi desetletji je sledila izzivom sodobnega časa. Jubilej je zato več kot le priložnost za praznovanje, je trenutek refleksije o spremembah v slovenskem izobraževanju, zato razstava predstavlja preplet zgodovine, stroke in osebnih izkušenj generacij dijakov. Matura se je na svojstven način v 30 letih dotaknila vsakega od skoraj 500.000 maturantk in maturantov, zato razstava *Matura kot čarobna palica* izpostavlja tudi to moč mature, ki drži v rokah niti življenja, in ko je opravljena, na široko odpira nove, brezmejne poti.

Marjetka Balkovec Debevec

Viri in literatura

Balkovec Debevec, Marjetka, Ribarič, Mateja: *Matura kot čarobna palica* : 30 let ponovne uvedbe mature v Sloveniji, publikacija muzeja (zloženska/plakat), št. 174, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2025.

Knjiga vtisov Gimnazija Nova Gorica ob razstavi *Matura kot čarobna palica* (2.–20. 6. 2025), zapis 3. G. Posnetek zapisa hrani SŠM.

Programski list 30 let mature: Odprtje razstave in slavnostna prireditev. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, Državni izpitni center, Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje RS [2025].

¹⁰ Knjiga vtisov Gimnazija Nova Gorica ob razstavi *Matura kot čarobna palica* (2.–20. 6. 2025), zapis 3. G. Posnetek zapisa hrani SŠM.

Spletni viri

Trideseta obletnica uvedbe mature v samostojni državi. Državni izpitni center, 15. 4. 2025: <https://www.ric.si/splosna-matura/splosne-informacije/> in <https://www.ric.si/poklicna-matura/splosne-informacije/>.

30 let mature, oddaja Dobro jutro, RTV SLO1, 16. 4. 2025: Marjetka Balkovec Debevec (intervjuvanec), Monika Močnik (oseba, ki intervjuva), 16. 4. 2025, 7.19: <https://www.rtv slo.si/rtv365/arhiv/175124955?s=tv> (3.15–8.24).

Vsebina razstave *Matura kot čarobna palica*, zloženska razstave in arhivski videoposnetki, dostopno na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja: <https://solskimuzej.si/matura-kot-carobna-palica/>.

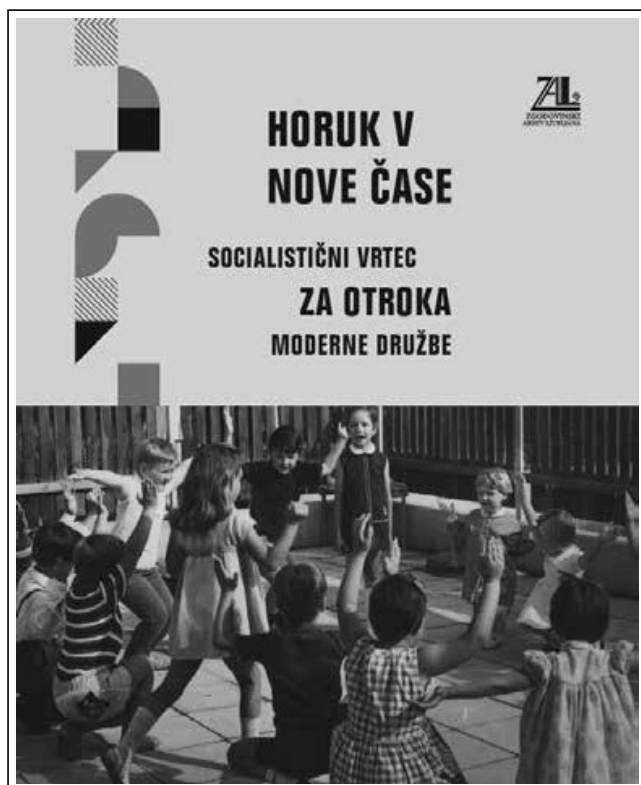
Mag. Hana Habjan: HORUK V NOVE ČASE – SOCIALISTIČNI VRTEC ZA OTROKA MODERNE DRUŽBE

Publikacija in razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana (3. 12. 2024–31. 5. 2025); Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2025, 159 str.

Se sprehodite kdaj mimo igral, na katerih ste se igrali v vrtcu? Se spomnite svoje prve igrače ali vzgojiteljice oz. »tršice« iz vrtca? Ali veste, od kod izvira izraz »vrtec«? Publikacija in spremljajoča razstava z naslovom *Horuk v nove čase – socialistični vrtec za otroke moderne dobe* avtorice mag. Hane Habjan iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana nas popeljeta v brezskrbni čas zgodnjega otroštva. Skozi arhivsko gradivo spoznamo ustanavljanje vrtcev, urejanje ustreznih prostorov, prehrano, organiziranost vrtcev in najpomembnejši del – igro.

Mag. Hana Habjan predstavitev teme začne z orisom nastajanja vrtcev. Slednji imajo zametke v dnevnikih zavetiščih za predšolske otroke in otroke revnejših staršev, ki so se ustanovljala po drugi svetovni vojni. Leta 1946 so omenjena zavetišča začeli nadomeščati z domovi igre in dela, ki so bili namenjeni otrokom zaposlenih staršev. V primeru, da je podjetje zaposlovalo vsaj 200 žensk, je moralo pri projektiranju upoštevati tudi gradnjo jasli in domov igre in dela. Statistike povedo, da je bilo leta 1959 v ljubljanskem okraju že 41 vrtcev. Vrtci so leta 1961 dobili naziv vzgojno-varstveni zavodi (VVZ), ustanoviteljske pravice pa so prevzele stanovanjske in krajevne skupnosti. Program za otroke je temeljil na igri – tako organizirani kot prosti, končni cilj pa je bil otrokom privzgojiti delovne navade. Pedagoška vzgoja je sledila dvema teorijama: razvoj otroka je odvisen od njegove interakcije z okoljem, hkrati pa je odvisen tudi od podedovanih lastnosti.

Morda se nam zasnova vrtcev zdi na prvi pogled samoumevna, vendar ni tako. Leta 1963 je bil zgrajen Vrtec Prule, ki velja za pilotni projekt. Zasnovala ga je arhitektka Rotija (Tija) Badjura v sodelovanju s pedagoginjo in ravnateljico vrtca Deso Mušič. Pri nadaljnji gradnji vrtcev je stopnice zamenjala s klančino, s steklenimi površinami v prostor prinesla veliko naravne svetlobe, ozke hodnike zamenjala s širokimi, povezovalnimi prostori, poudarjala je uporabo naravnih materialov, zemeljskih tonov, naravno osvetlitev. Rotija Badjura je sodelovala tudi pri prvih

tipskih projektih vrtcev, ki jih je Urbanistični zavod Slovenije izdal leta 1967. Notranje pohištvo vrtcev so sprva oblikovali arhitekti, kasneje pa se je vedno bolj uveljavljala tipska oprema. Danes gradnja vrtcev sledi določenim standardom, vse večji poudarek pa je na energetske učinkovitosti in sodobnem dizajnu, ki lahko precej odstopa od prvotnih arhitekturnih zasnov.

Velik poudarek je bil pri delovanju vrtcev namenjen zdravju in higieni, pomemben del pa je predstavljala tudi t. i. upravno-servisna služba, ki je zajemala kuhinjo, čiščenje, hišnika ipd. Zaradi lažjega čiščenja so bili vrtci opremljeni z neoblazinjenim pohištvom, torej s pohištvom iz materialov, ki jih je

bilo možno čistiti z vodo. Prehrana je vsebovala beljakovine, kalcij in vitamine, nujne za zdravje otrok.

Brez ustreznega kadra pa pedagoško delo ne more biti kakovostno izvedeno. Izobraževanje pedagoških delavk se je začelo že leta 1949, ko je bila v Ljubljani ustanovljena štiriletna srednja strokovna vzgojiteljska šola, ki se je sedem let kasneje preoblikovala v petletno šolo. V vrtcih je bil zaradi pomanjkanja kadra zaposlen tudi nestrokovni kader.

In še k najprijetnejšemu delu otroškega vsakdana – igri. Kmalu po vojni je postalo pomembno zavedanje, da morajo biti igrače preproste, didaktične in kakovostne. Med oblikovalci otroških igrač in oblikovalci notranje opreme najdemo tudi znana imena, kot sta Oskar Kogoj in Niko Kralj. Poleg igrač sta bili pomembni tudi ustvarjalnost in gibanje.

Avtorica publikacijo zaključuje s predstavitev zgodovinskega razvoja ljubljanskih vrtcev.

Osrednja točka publikacije in razstave so seveda otroci. Avtorica in oblikovalka sta v oboje uspešno vdahnili tudi veliko mero igrivosti. Uporabili sta živahne barve in like, kot pritiče navihanim in razigranim otrokom v vrtcih. Fotografija nasmejane deklice in simpatičnega fantiča v uvodu publikacije bralca takoj navda s prijetnimi občutki in željo po dodatni, zanimivi vsebini. Predstavljeno temo je težko spremljati zgolj skozi dejstva – zagotovo prebudi, če ne drugega, vsaj nekaj nostalgije po prijetnih, brezskrbnih otroških časih. Vsekakor pa daje misliti, koliko sodobni trendi v arhitekturi, pedagogiki, izdelavi igrač ipd., dejansko še sledijo nekoč dobro postavljenim temeljem.

Martina Arhar Fekonja

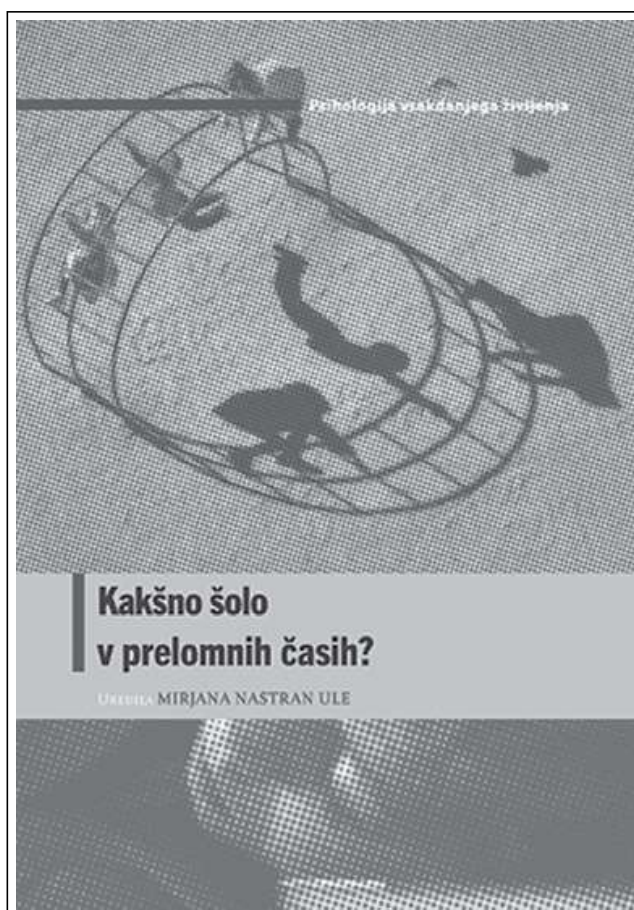
Kakšno šolo v prelomnih časih?

Ur. Marjana Nastran Ule, Založba FDV, Knjižna zbirka Psihologija vsakdanjega življenja, Ljubljana, 2024., 121 str.

Knjižnica Slovenskega šolskega muzeja poleg skrbi za literaturo o preteklosti izobraževanja in vzgoje sledi tudi aktualnemu dogajanju na področju šolstva, saj s tem zagotavlja vire za prihodnje raziskovalce šolske zgodovine.

Knjiga *Kakšno šolo v prelomnih časih?* Urednice Mirjane Nastran Ule nazorno prikazuje glavne težave, s katerimi se sooča sedanje šolstvo. Sodelujoči strokovnjaki iz pedagogike, filozofije, prava, sociologije, psihologije, defektologije ter medicine vsak s svojega stališča kritično opisujejo sedanje razmere v šolstvu in nakazujejo, kam usmeriti moči pri prenovi šolstva, da bodo prihodnji izobraževalni sistemi iz otrok oblikovali mlade odrasle z vrednotami in kompetencami, ki bodo družbo delali boljše.

Urednica z uvodnim prispevkom utemelji nujnost preobrazbe šolstva. Šolo vidi kot odraz družbe, ki je individualistična in kompetitivna, kar uničuje ustvarjalnost, kritično mišljenje in empatijo. Pravilno smer razvoja vidi v šoli kot instituciji, »kjer poteka celostno socialno in osebno oblikovanje mladih, ne zgolj osvajanje določenih znanj in spretnosti«. ¹ V nadaljevanju avtorja s področja filozofije izpostavlja problem instrumentalizacije vzgoje in izobraževanja, ki je postalo zgolj orodje za doseganje določenih ciljev, ki ne zagotavljajo dolgoročne uporabnosti znanja. Sedanja šola otroke opremlja za trg dela, pozablja pa na »posameznikov moralni in intelektualni razvoj kot nekaj, kar je družba posamezniku dolžna zagotoviti zaradi njegovega dostojanstva«, kar je poudarjal že Komenski. ² Zdenko Medveš analizira dokumente, ki so na novo

1 Mirjana Nastran Ule, V zagovor preobrazbe šolstva, *Kakšno šolo v prelomih časih?* (ur. Mirjana Nastran Ule), Ljubljana 2024, str. 38.

2 Tomaž Grušovnik, Marko Štempihar, Instrumentalizacija kot največji izziv sodobne vzgoje in izobraževanja, *Kakšno šolo v prelomih časih?* (Ur. Mirjana Nastran Ule), Ljubljana 2024, str. 48.

postavljali šolstvo v osamosvojeni Sloveniji (Bela knjiga 1995, šolska zakonodaja 1996 in spremembe zakona o osnovni šoli iz leta 2006). V tridesetih letih se je družba tako predrugačila, da nujno potrebuje tudi predrugačenje šolskega sistema. Avtor Beli knjigi očita izključitev vzgojnih kompetenc s pretirano usmerjenostjo k zgolj izobraževalnim ciljem, kar je povzročilo neželene posledice. Pravilno pot za izhod šolstva iz krize vidi predvsem v odgovorni komunikaciji vseh sodelujočih v izobraževalnem procesu. Strokovnjakinji s področja sociologije in socialne pedagogike izpostavljata problem neenakosti v šolskih situacijah, predvsem za otroke iz nepriviligiranih socialnih okolij. Naslednja dva prispevka obravnavata inkluzijo otrok s posebnimi potrebami v večinske šole. Prvi z vidika specialne in rehabilitacijske pedagogike opisuje, kaj inkluzija je, kako se v praksi uresničuje v različnih šolskih sistemih in kakšne izzive ponuja današnji družbi. Drugi članek obravnava isto problematiko z vidika pravnih predpisov in ukrepov za vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne šole. Robi Kroflič opisuje pot od nasilnega odzivanja na nasilno vedenje k sankcioniranju prekrškov z ukrepi, ki bodo imeli pozitivne vzgojne učinke. Zadnja dva prispevka se osredotočata na duševno zdravje otrok in mladostnikov v šolah. Prvi izpostavlja vlogo šole pri razvijanju rezilientnosti mladih na zahteve in izzive sodobnega časa, s katerimi se soočajo med izobraževanjem in s tistimi, ki jih čakajo v prihodnosti. Zaključni članek pediatrinje Anice Mikuš Kos osvetljuje pomen šole za duševno zdravje otrok, ki ga avtorica vidi predvsem v vzgoji za človečnost. Prebuditi človečnost v človeštvu bo očitno naloga prihodnje šole, kar vsak skozi svoje oči opisujejo tudi avtorji prispevkov v zborniku *Kakšno šolo v prelomnih časih?*

Polona Koželj

Slovenski šolski muzej pri delovanju Komisije za Valvasorjeva odličja

Valvasorjeva odličja so najvišja potrditev kakovosti muzejskega in galerijskega dela ter prestižna stanovska nagrada za izjemne dosežke na tem področju v Sloveniji.

Valvasorjeve nagrade, priznanja in diplome so poimenovane po Janezu Vajkardu Valvasorju, ki velja za predhodnika muzejstva na Slovenskem. To stanovsko nagrado je leta 1971 ustanovila Skupnost muzejev Slovenije ob 150. obletnici nastanka Kranjskega deželnega muzeja – prvega muzeja na Slovenskem, od leta 1998 naprej pa jih podeljuje Slovensko muzejsko društvo (SMD). Valvasorjeva odličja nagrajencem se podeljujejo na slovesni prireditvi ob 18. maju, mednarodnem dnevu muzejev. Iz vrst Slovenskega šolskega muzeja je Valvasorjevo nagrado v letu 1985 prejela Slavica Pavlič, nekdanja direktorica muzeja, za raziskovanje in predstavitev zgodovine šolstva na Slovenskem.

Odgovornost, skrb in čast za podeljevanje Valvasorjevih odličij je v pristojnosti Komisije za Valvasorjeva odličja (starejši naziv: Komisija za Valvasorjeve nagrade, priznanja in diplome), ki deluje v okviru Slovenskega muzejskega društva. Sedemčlansko komisijo za štiriletni mandat izvolijo člani Slovenskega muzejskega društva na zboru članov. Volitve potekajo na podlagi prijavnih kandidatnih listov uspešnih muzealcev in galeristov različnih strok iz različnih muzejev in galerij po Sloveniji.

Tudi Slovenski šolski muzej je že 12 let aktivno vključen v delovanje Komisije za Valvasorjeva odličja, v njej deluje kustosinja – muzejska svetnica *mag. Marjetka Balkovec Debevec*, ki je bila dva mandata (2013–2021) članica, v zadnjem štiriletnem mandatu (2022–2025) pa predsednica komisije.

Vodenje Slovenskega muzejskega društva je od dolgotletnega predsednika dr. Flavija Bonina iz Pomorskega muzeja Sergej Mašera Piran leta 2024 prevzela kustosinja *Maja Hakl Saje*, ki tudi prihaja iz Slovenskega šolskega muzeja – organizacijske enote Muzej športa.

V Komisiji za Valvasorjeva odličja so poleg predsednice *mag. Marjetke Balkovec Debevec* v zadnjem mandatu sodelovali še naslednje članice in člani iz različnih muzejev: *Jana Babšek* (nekdanja direktorica Tržiške-

Nova oblikovna podoba publikacije in diplom Valvasorjevih odličij, delo ilustratorke in oblikovalke Irene Gubanc.

Prejemniki Valvasorjevih odličij 2025 in Komisija za Valvasorjeva odličja, Narodna galerija, 16. maj 2025. Z desne v 1. vrsti: Maja Hakl Saje, predsednica Slovenskega muzejskega društva, člani komisije za Valvasorjeva odličja: dr. Karla Oder, Jana Babšek, mag. Marjetka Balkovec Debevec; z desne v 2. vrsti: mag. Miha Mlinar, Natalija Štular, dr. Blaž Vurnik in Marjeta Bregar (foto Egon Horvat).

ga muzeja, od 2025 Gorenjskega muzeja), Natalija Štular (Slovenski planinski muzej – Gornjesavski muzej Jesenice), dr. Blaž Vurnik (MGML – Mestni muzej Ljubljana); dva mandata sta sodelovali Marjeta Bregar (Dolenjski muzej Novo mesto) in dr. Karla Oder (Muzej Ravne na Koroškem – Koroški pokrajinski muzej). Pri delu komisije je 10 let sodeloval mag. Miha Mlinar (Tolminski muzej, predsednik komisije od 2017 do 2021).

Marjetka Balkovec Debevec in Miha Mlinar sta skupaj uredila tudi 8 publikacij *Valvasorjeva odličja* in pripravila prispevke za revijo *Argo*, prav tako sta skrbela za organizacijo in izvedbo slovesnih prireditev ob podelitvi Valvasorjevih odličij.

V zadnjem štiriletnem obdobju so člani Komisije za Valvasorjeva odličja prenovili pravilnik delovanja komisije, prevetrili ocenjevalne kriterije, pripravili nove prijavnne obrazce ter uvedli nekaj sprememb in novosti med nagradami, ki vplivajo na nadaljnji razvoj in ugled Valvasorjevih odličij. Pomen Valvasorjevih odličij potrjuje tudi število prijav, ki iz leta v leto narašča. V štirih letih je na razpis za Valvasorjeva odličja prispelo čez sto dopisov za prijavljene projekte. Komisija je prav vsako od prijav tehtno proučila, si ogledala nominirane projekte,

o njih razmišljala, razpravljala in izbrala nagrajence. Tehtne utemeljitve izbire nagrajencev so objavljene v publikaciji Valvasorjeva odličja, ki jih komisija izda vsako leto, dostopne pa so tudi na spletni strani Slovenskega muzejskega društva. Komisija je svoje delo zaključila z novo, svežo oblikovno podobo knjižice Valvasorjevih odličij ter spremljajočih tiskov in diplom, delo ilustratorke in oblikovalke Irene Gubanc.¹

V svoji skoraj 55-letni tradiciji so Valvasorjeva odličja pomemben odraz strokovnosti in kakovosti v muzejski stroki, kar odraža tudi množičen obisk slovesnosti ob njihovi podelitvi. V letu 2022 je bila slovesna podelitev Valvasorjevih odličij organizirana v sklopu zborovanja Slovenskega muzejskega društva v Tolminu, zadnja tri leta pa je slovesnost potekala v umetniško razkošnem ambientu Narodne galerije, kulturni program so bogatili priznani dramski igralci in glasbeni ustvarjalci. Scenarije prireditev v Narodni galeriji je pripravljala Marjetka Balkovec Debevec, pri organizaciji in izvedbi slovesnosti pa so poleg komisije in vodstva Slovenskega muzejskega društva sodelovali še Narodna galerija ter sodelavci Slovenskega šolskega muzeja.

Dosedanja Komisija za Valvasorjeva odličja je formalno zaključila delo na zborovanju Slovenskega muzejskega društva, ki je potekalo v Škofji Loki 29. in 30. septembra 2025. V okviru zborovanja je Marjetka Balkovec Debevec na zboru članov predstavila večletno delo komisije, hkrati pa so potekale tudi volitve novih članov. V komisijo je bil izvoljen muzejski svetovalec *Anton Arko*, ki bo s to častno in odgovorno funkcijo nadaljeval delo kot novi predstavnik *Slovenskega šolskega muzeja*. Aktivna vloga Slovenskega šolskega muzeja v širši muzejski skupnosti tako pomembno prispeva k razvoju in rasti muzejske stroke.

Komisija za Valvasorjeva odličja

¹ Več: *Valvasorjeva odličja 2025* (ur. Marjetka Balkovec Debevec, Miha Mlinar), Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2025; dostopno tudi na spletni povezavi: http://www.smd-drustvo.si/5_dejavnosti.htm#valvasor